

Забабуріна Н.В.

СОДЕРЖАНИЕ, СТРУКТУРА И ОРГАНИЗАЦИЯ ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖА

В статье раскрыто содержание категории «воспитание студентов колледжа» через понятия «воспитательная система», «воспитательный процесс» и «воспитательная работа». Описано параметры, которые используются для характеристики результативности воспитания студентов ВУЗ I-II уровней аккредитации.

Ключевые слова: воспитание студентов, воспитательная система, воспитательный процесс.

Zababurina N.V.

CONTENT, STRUCTURE AND ORGANIZATION OF EDUCATION OF COLLEGE STUDENTS

In the article the content of the category «education of college students» through the concept of «educational system», «educational process» and «educational work». Describes the parameters that are used to characterize the impact of training university students I-II levels of accreditation.

Key words: education students, the educational system, the educational process.

УДК 37.032

Захарова Є.Ю.*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ У США

У статті розглянуто організаційно-правові та методичні засади громадянського виховання у США як втілення концептуального рівня ліберальної системи громадянського виховання. Проаналізовано формальні шляхи їх реалізації в американському освітньому просторі.

Ключові слова: стандарти громадянського виховання США, громадянська релігія, ліберальна система громадянського виховання.

Після проголошення самостійності та незалежності Україна стала на шлях побудови ліберально-демократичного суспільства. У контексті цього вибору все більше уваги привертається загальним основам суспільної взаємодії та накопиченому досвіду організації громадянського виховання в розвинутих зарубіжних країнах, які започаткували ці процеси значно раніше і продовжують удосконалювати їх сьогодні. З огляду на це важливим та актуальним постає дослідження організаційно-правових і методичних засад громадянського виховання США як втілення концептуального рівня ліберальної системи громадянського виховання.

Особливості американської педагогіки досліджувались у працях М. Якобсон, Г. Риснюк, В. Жирова, А. Мітіна та ін. Вагомий внесок у розвиток теорій громадянського виховання зробили такі зарубіжні науковці, як С. Балл, Д. Гольдман, К. Кірбі, М. Бренсон, Р. Фарнен, В. Гелстон, С. Ніето, Т. Лікона, Т. Сайзер, Д. Роу, М. Хаузер, Д. Сміт та ін.

Найпереконливіші теорії набувають своєї цінності тільки у своєму практичному застосуванні. Ліберальні ідеї у найбільш послідовному вигляді знайшли своє втілення саме в Сполучених Штатах Америки – державі, яка отримала унікальну історичну можливість з «чистого аркуша» побудувати суспільство, яке б максимально забезпечило кожній людині умови вільної життєдіяльності та творчої реалізації.

Так історично склалося, що США досягли кульмінації в побудові ліберально-демократичного суспільства саме у другій половині ХХ століття, коли відбулася остаточна світова перемога лібералізму над двома іншими конкурентними ідеологіями

* © Захарова Є.Ю.*

епохи модерну – фашизмом і комунізмом, що стало провідним підсумком II світової та «холодної» війн.

Ліберальні ідеї отримали можливість безперешкодного розповсюдження у тих країнах, де було усунуто тоталітарні режими, ставши взірцями для розбудови нових суспільних моделей на засадах економічної, політичної, соціальної та духовної свободи.

Щоб об'єктивно оцінити практичні досягнення американського лібералізму в сфері громадянського виховання, вважаємо за необхідне звернутися до структуралістської тези К. Маркса про узгодження суспільних «базису» і «надбудови», а саме: «Сукупність... виробничих відносин утворює економічну структуру суспільства, реальну підставу, на якій базується правова і політична надбудова, якій відповідають певні форми суспільної свідомості» [3, с. 122].

Вищезгадане інструментальне положення дає змогу встановити, яким чином сучасне громадянське виховання американських старшокласників (що постає специфічною формою суспільної свідомості) зумовлюється власним «ринковим» базисом на організаційному рівні та здійснює свій зворотній вплив на державне економічне підґрунтя й інші сфери життя як явище «надбудови». До того ж, на наше переконання, феномен громадянського суспільства не може бути зрозумілим «автономно», а тільки у контексті всіх зовнішніх соціальних умов, визначальне місце серед яких належить матеріальним.

Американське ліберальне виховання постає перед дослідником як лабільна і чутлива система специфічного вигляду, у якій можна виявити три взаємопов'язаних організаційних рівня:

1. *Методологічний* – фундаментальний рівень загальної ліберальної теорії.
2. *Концептуальний* – який поєднує теоретичні засади з конкретними практичними завданнями, що втілюються у вигляді «стандартів», «орієнтирів» та «організаційних форм».
3. *Практичний* – на якому діють безпосередні суб'єкти навчально-виховного процесу, реалізуючи соціальні завдання.

Будь-який методологічний паноптикум вимагає, щоб похідна від нього *концепція* обов'язково становить собою єдність змісту і форми. Таким чином, ретельно проаналізувавши загальні ліберальні теорії, що постають методологічним рівнем громадянського виховання у США, можна виокремити основні *змістовні положення американської концепції громадянського виховання* з метою подальшого виявлення організаційно-правових і методичних засад його втілення в американському навчально-виховному процесі.

Отже, концептуальними константами ліберально-демократичного напрямку громадянського виховання США постають положення такого змісту:

- ліберально-демократична держава детально не регламентує змістовну та формальну діяльність власної системи громадянської освіти, не виявляючи цим тоталітарні тенденції; натомість вона лише толерантно спрямовує й орієнтує свої структурні підрозділи, ненав'язливо пропагує досвід і виважено пропонує новації, надаючи освітнім закладам право вибору щодо оптимальних шляхів реалізації бажаних навчально-виховних завдань;

- до розробки стандартів, програм і навчальних планів з громадянського виховання має доступ широка громадськість, офіційні та недержавні організації чи установи, незалежні експерти, а також самі школи, яким для цього забезпечується широка автономія і місцеве фінансування;

- педагогічна діяльність у плюралістичному середовищі неминує змінює навчально-виховний алгоритм на користь гуманістичної («людина як мета, а не як засіб»), правової («дозволені є усе те, що не заборонено законом»), формальної

(«знання без остаточного особистісного ставлення»), прагматичної («знаю – це вмю») складових;

- виховним «стандартом» у плюралістичному ліберальному суспільстві можуть бути тільки зразкові «стандарти», які забезпечують свободу вибору понятійних тлумачень, організаційних підходів, предметних компіляцій, педагогічних форм і креативних авторських методик;

- задля забезпечення вільного протікання громадянського виховання зникає потреба зосереджуватися на окремих «нормативних», «ізолюваних» і жорстко структурованих навчальних предметах (і підручниках) і навпаки – надається перевага інтегративному навчанню, контент-підходу в узагальненні інформаційного матеріалу та міждисциплінарним еклектичним курсам самостійного вибору школярів;

Орієнтуючись на вищезгадані суттєві викладки, розглянемо формальні шляхи їх реалізації в американському освітньому просторі.

У ході аналітичної роботи нами встановлено, що головними агентами зазначеного концептуального впливу на свідомість учнів старших класів американських шкіл є стандарти громадянського виховання та громадянська релігія Сполучених Штатів Америки, які покликані забезпечити кожному індивідууму оптимальні умови вільного виховного середовища. При цьому слід зазначити, що «стандарти» виконують переважно зовнішню, інформаційно-навчальну місію, а громадянська релігія здебільшого формує внутрішнє світоглядно-етичне налаштування учнів, чим формальні та змістовні чинники виховного впливу збираються в єдиний і цілісний комплекс.

Американські науковці одностайно визнають, що «...школи усіх ступенів повинні готувати учнів до стандартів високої громадянськості» [14]. Але питання виховної стандартизації – доволі проблематичний аспект ліберально-демократичного суспільства, яке принципово постає проти будь-яких форм духовної догматизації. Через це розробка стандартів громадянського виховання ззовні має дещо спонтанний характер, який здійснюється не завжди централізовано. Не зважаючи на те, що ліберальні цінності перебувають у постійному полі уваги в курсі історії Сполучених Штатів та у низці предметів суспільно-гуманітарного циклу і спецкурсів, присвячених Конституції США, системі державного управління, економічним питанням тощо, все ж має місце практика періодичного оновлення форм, змісту і алгоритмів громадянського виховання за допомогою впровадження окремих спеціалізованих стандартів. Цим періодично займаються національні центри, національні ради, національні комісії, національні комітети, центри громадянської освіти штатів та інші професійні асоціації в галузі соціальних наук. Результатом їх інноваційної діяльності за останні десятиліття є низка курсів («civics» та «citizenship»), програм (CIVITAS) і стандартів («Curriculum Standards for Social Studies») з громадянознавства, які покликані вчасно адаптувати американську систему громадянського виховання до змін історичних контекстів.

Показове місце серед цих актуальних напрацювань займають Державні Стандарти з громадянознавства 1994 року, які визначили зміст шкільних програм, рівень компетенції учнів та орієнтовні характеристики громадянської позиції випускників.

Стандарти складено з розгорнутих інформаційних блоків, які обслуговуються полісемантичним тезаурусом, остаточними критеріями істинності якого є доречні цитати американських політиків, влучні вислови відомих історичних діячів, «батьків нації», відповідні документи й акти уряду і штатів, а також інші інструкційні та ілюстративні матеріали. Стандарти проголошують швидше не «мету», а «шлях» до повноцінного входження випускника в суспільне життя, при цьому не програмуючи, а спрямовуючи вчителя на творчий педагогічний пошук у напрямку міжгалузевої інтеграції, понятійної інтерпретації та практичної імпровізації.

Не порушуючи межі американської конституційної демократії, стандарти покликані виконувати такі функції:

- 1) дати вичерпну інформацію громадянського змісту задля набуття учнями належної компетенції;
- 2) навчити школярів свідомо й активно брати участь у громадянському житті, формуючи в них відповідні технічні навички;
- 3) сприяти формуванню громадянської позиції старшокласників як особистісного ставлення до суспільно-політичних подій.

У подібній триєдності простежуються як теоретична так і практична складові, на перетині яких набуті знання перетворюються в особисті цінності. Під іншим кутом зору у сфері шкільного громадянознавства США розглядаються як учнівські «стандарти навчання», так і «стандарти навченості», перші з яких унормовують обсяг і зміст громадянських знань, умінь і навичок учнів рівня K-12, а другі є критеріями оцінювання якості засвоєння вимог навчальних стандартів [9, с. 64].

Паралельно з ними функціонують стандарти для вчителів, які виявляють рівень здатності педагогічного працівника забезпечити учням навчальні стандарти громадянської освіти.

Усі стандарти з громадянознавства США мають спільний дискурс, складовими якого є знайомство з Конституцією держави, із засадами громадянського життя, з правами особистості та громадянськими обов'язками, з основами державної політики, зі специфікою діяльності уряду, з політичною системою суспільства, з основними принципами та цінностями ліберальної демократії, зі способами і формами громадянської та політичної участі тощо.

Стандарти структуровані орієнтовним чином. Кожен з їх п'яти напрямків має 3–5 підпунктів, які актуалізують необхідність розгляду відповідної проблематики і мають термінологічний супровід [6, с. 62]. Наприклад, американські національні стандарти з громадянознавства для старших (9-12) класів [12] складаються з формальних запитань, що задають напрямок важливих проблемних репрезентацій, услід за якими йдуть так звані «Стандарти змісту», що містять первинну навчальну інформацію («Короткий зміст та обґрунтування») історичного, політологічного, соціологічного, релігієзнавчого та конфліктологічного характеру. Надалі вказується, яких саме вмінь повинні набути учні для успішного досягнення цих стандартів, виявляючи в роботі з навчальним матеріалом компетенції, які характеризуються дієсловами *виявляти, сприймати, розрізняти, описувати, пояснювати, характеризувати, оцінювати та захищати*.

Тобто у цих стандартизованих нормативах знову доволі чітко виявляються два взаємопов'язаних аспекти – теоретичний та практичний, досягнення яких має на увазі налаштування школяра на ліберальне світорозуміння та формування в нього мотивації до громадської активності.

Аналогічним чином побудовано «стандарти з громадянознавства» – National Standards for Civics and Government [7], які включають в себе єдність «знань, вмінь, ставлень і дій» як:

1. Базові громадянські знання.
2. Первинні громадянські навички.
3. Параметри очікуваної громадянської позиції.

«Громадянські знання» розглянуто як елементарні відомості про суспільне життя, Конституцію та державний уряд, про основи функціонування американської політичної системи, про механізми реалізації цілей, цінностей та принципів американської демократії, специфіку відносин США з іншими країнами та роль Сполучених Штатів у розвитку демократії.

«Громадянські навички» передбачають набуття учнями практичних умінь, необхідних для подальшої дієздатної адаптації у громадсько-політичному житті.

«Громадянська позиція» передбачає наявність у кожного учня ліберального світогляду, який дає можливість оцінити явища суспільного життя і відреагувати на них адекватним чином.

Комплексним ефектом цих трьох односпрямованих аспектів є досягнення старшокласниками достатнього рівня, так званої «громадянської компетенції», яка і вважається результативним критерієм успішного громадянського виховання в США.

У свою чергу стандарти громадянського виховання Сполучених Штатів характеризують подібного «компетентного громадянина» як:

- носія політичної культури, правосвідомості та міжетнічної толерантності;
- особистість, що вмотивована на здійснення суспільно-корисної праці;
- члена громади, що керується такими моральними імперативами

та загальнолюдськими цінностями, як свобода, чесність, правда, критичність, особиста відповідальність у виконанні моральних та правових зобов'язань перед суспільством, дисциплінованість, вихованість, довіра, повага до законів та прав інших людей, справедливість, солідарність, відкритість, товариськість, рівність, здатність до компромісів та переговорів, громадська активність, а також – конституціоналізм, верховенство закону, розуміння суспільного блага, наявність потреб у реалізації індивідуальних прав, схвалення плюралізму, прояви патріотизму тощо [6, с. 14].

Цей перелік цілковито відповідає:

1. Конституції США [5] та Декларації Незалежності [4], які проголошують основоположними цінностями: суспільне благо; індивідуальні права (на життя, на щастя, на свободу – особисту, політичну, економічну); справедливість; рівність (політичну, юридичну, соціальну, економічну); плюралізм; правду; патріотизм [12, с. 15].

2. «Засадам американських моральних цінностей» (American Core moral), оприлюдненим американським інститутом етики (American Ethics Institute) 1992 року, де вищезазначені якості підсумовано у збірному понятті «громадянськість» [13].

Звернемо увагу, що наведений перелік якостей, який пронизує всі організаційно-правові рівні системи громадянського виховання США, передбачає звід гнучких понять, які своєю багатомірністю забезпечують і педагогу, і вихованцю певну можливість їх довільного тлумачення та подальшого оперування ними на власний розсуд, що безперечно має свої переваги та недоліки в початково-виховному процесі.

Складається враження, що стандарти громадянської освіти виконують не стільки нормативну й оцінчну, скільки описову і спрямовальну функції, чим забезпечують вільне поле дії вчителів і учнів у межах заданих векторів, згідно з тим, що у США існує декілька фундаментальних теорій про те, що і як викладати у школі. Більше того, широковідомим є факт, що у молодшій школі, як і на інших ступенях освіти, немає єдиних навчальних планів, програм, підручників. Кожний шкільний округ розробляє свої рекомендації щодо розподілу навчального часу, готує свої програми з освітніх дисциплін. Однак серед усієї багатоманітності все ж простежуються спільні риси та тенденції в організації процесу навчання [1].

Наступним об'єктом нашої уваги є унікальний для світової практики феномен «громадянської релігії» (Civil religion), яка сформувалася в США в процесі тривалого державотворення як специфічна форма суспільної свідомості, з виключною місією громадянського виховання, демонструючи «...узагальнений образ віри в американський спосіб життя» [2, с. 56].

Громадянська релігія вибудовувалася на тлі історичних подій, пов'язаних з колонізацією Нового світу, як результативна «суспільна угода», досягнута численними «піонерами» – носіями різноманітних мов, культур, світоглядів, вірувань, традицій та ідеологій. Науковій ж рефлексії громадянська релігія набула відносно нещодавно – у 60-ті роки ХХ століття, коли її концепцію розробив американський соціолог Роберт Белл [10].

Отже, модернізоване американське суспільство, яке складалося з величезної маси віруючих мирян, повинно було віднайти такий засіб конфесійного примирення, який, не ображаючи атеїзму меншин, не вразив би релігійних почуттів більшості. Таким суспільним компромісом і стала громадянська релігія в тій історичній ситуації [3, с. 78].

Саме Ж. Ж. Руссо задав параметри громадянської релігії у ствердженні, що її догмати повинні бути простими, не численними, точно сформульованими, без зайвих пояснень [8, с. 120].

Його співвітчизник Вольтер у свою чергу вважав, що релігія полягає не в метафізичних теоріях, а в поклонінні справедливості [7, с. 516].

У цілому громадянська релігія сучасного вигляду – це (за Р. Беллою):

- об'єднання всіх членів американського суспільства незалежно від їх віросповідання та конфесійної причетності;
- об'єднання, здійснене на основі інституціоналізованих символів і ритуалів, у яких знайшли втілення як публічні, так і приватні погляди громадян;
- своєрідний «релігійний вимір» американського способу життя, відображений у «системі вірувань, символів і ритуалів», визнанні унікальності американської нації, «зміцненні національної солідарності», затвердженні загальнонаціональних цінностей [2, с. 57].

У такому вимірі громадянська релігія США постає одним із найважливіших ідеологічних інструментів громадянського виховання.

Отже, ліберальні теорії виховання пронизують усю товщу суспільної свідомості США, але найбільш концептуально вони структуруються в сучасному американському суспільстві у вигляді двох найважливіших духовно-правових чинників, а саме набуваючи вигляду *стандартів* шкільної громадянської освіти та *засад громадянської релігії*.

З'ясовано, що в ліберальному соціумі Сполучених Штатів Америки стандарти громадянського виховання зумовлюють належну організацію *державної шкільної освіти*, а громадянська релігія є основним інструментом духовного налаштування старшокласників у сфері *громадянського суспільства*. При цьому гармонійним перетином односпрямованих впливів цих факторів є навчально-виховне середовище американських шкіл, в яких комплексно моделюються умови для вільної соціалізації громадян.

Стандарти громадянського виховання мають гнучкі і прозорі параметри, що передбачає максимальне надання учню необхідних знань за якомога можливого збереження унікального духовного світу вихованця.

Громадянська релігія, як оптимальний компроміс між конституційною секуляризацією і громадянами різних конфесій, за відсутності домінуючого віросповідання є найважливішим важелем формування духовності учнів в орієнтації їх на американський спосіб життя і систему загальнолюдських цінностей.

У цьому контексті характеристики навчально-виховного середовища старшокласників США можна схематизувати у вигляді дробу, в знаменнику якого перебуває громадянська релігія (як феномен модернізованої суспільної моралі), а в чисельнику – стандарти громадянознавства (що уособлюють юридичні запити правової держави).

Література:

1. Американская школа. Коллекция фактов. 2006: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kontinent.org/article_rus_48d425ac3d0a5.html – Заголовок з екрану.
2. Белла Р. Гражданская религия / Р. Белла; пер. с англ. И.Е. Задорожного // Новое время. – 1999. – № 11. – С. 56-70.
3. Вышеславцев Б.П. Сочинения / Б.П. Вышеславцев. – М.: Раритет, 1995. – 461 с.
4. Декларация независимости США: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://usa-info.com.ua/symbol/declaration.html>.

5. Конституция Соединённых Штатов Америки: [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://studentforever2007.narod.ru/constusa.html>.
6. Ліхневська Т.А. Громадянське виховання учнівської молоді у середній школі США: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ліхневська Тетяна Анатоліївна. – Вінниця, 2009. – 260 с.
7. Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней / Дж. Реале, Д. Антисери. – М.: Петрополис, 1996. – Т. 3. – 736 с.
8. Руссо Ж.Ж. Об общественном договоре, или принципы политического права / Ж.Ж. Руссо. – М.: Мысль, 1988. – 560 с.
9. Фахрутдинова А.В. Гражданское воспитание учащихся в средней школе США: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Фахрутдинова Анастасия Викторовна. – Казань, 2001. – 170 с.
10. Bellah R.N. Civil Religion in America / Robert N. Bellah // Religion American Style. – NY: Harper & Row, 1984. – P. 32-50.
11. Carter S.L. The Insufficiency of Honesty / S.L. Carter // The Atlantic Monthly. – 1996. – № 28-30. – P. 42-63.
12. Civitas: A Framework for Civic Education / [Ed. C.Bahmueller]. – Calabasas, CA: Center for Civic Education, 1991. – 125 p.
13. Kohlberg L. Essays on Moral Development. The Psychology of Moral Development. – NY: Harper and Row, 1984. – Vol. 2. – 456 p.
14. National Standards for Civics and Government: [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.civiced.org/index.php?page=912toc&print=true &goback=0>.

Захарова Е.Ю.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ГРАЖДАНСКОГО ВОСПИТАНИЯ США

В статье рассматриваются организационно-правовые и методические принципы гражданского воспитания США как воплощение концептуального уровня либеральной системы гражданского воспитания. Анализируются формальные пути их реализации в американском образовательном пространстве.

Ключевые слова: стандарты гражданского воспитания США, гражданская религия, либеральная система гражданского воспитания.

Zaharova E. Yu.

LEGAL ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF THE US CIVIC EDUCATION

The article discloses legally organizational and methodological principles of the US civic education as the manifestation of the conceptual level of the liberal civic education system. There are analyzed the official ways of their realization in the American educational scope.

Key words: National Standards for Civics and Government of the USA, civic religion, liberal civic education system.

УДК 37.026.9:908

Самолюк А.А.*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ

У статті здійснено аналіз сучасних теоретичних підходів і науково-методичних засад формування творчої активності учнів основної школи у процесі туристсько-краєзнавчої роботи в загальноосвітньому навчальному закладі, схарактеризовано основні складові та принципи формування цього феномену.

Ключові слова: особистість, складові, принципи, формування творчої активності, туристсько-краєзнавча робота, загальноосвітній навчальний заклад.

* © Самолюк А.А.*